

'De Huizen': een concept voor de gevangenis van de 21^{ste} eeuw!

Frederik Janssens

Nieuwe gevangenissen openen de deuren, in Beveren en Marche-en-Famenne. De vraag moet worden gesteld of deze gevangenissen het antwoord zijn op de nood aan een detentie-infrastructuur, die consistent is met de Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden, zoals goedgekeurd in het parlement in 2005.

Er zijn bedenkingen te maken bij deze 'moderne' Ducpétiauxgevangenissen. In hoeverre is een persoonsgericht detentietraject ter voorbereiding van een terugkeer naar de samenleving voor iedereen mogelijk, in bij voorbeeld deze gevangenis in Beveren waar 315 gedetineerden in mono- en duocellen opgesloten worden? Is de hulp- en dienstverlening vanuit de Vlaamse Gemeenschap gegarandeerd?

Criminologen en andere sociale wetenschappers hebben vragen bij dit soort stapelhuizen van levende lichamen. Er werd een vzw De Huizen opgericht om een totaal ander detentiemodel naar voor te schuiven. Dit concept voor de gevangenis van de 21ste eeuw wordt in grote lijnen geschetst. Tot slot wordt een strategische vraag gesteld: hoe recuperatie vermijden?

Inleiding

Op de dag dat we dit schrijven bereikt ons het bericht dat de gevangenisbevolking weer een piek haalt: 11.769 gedetineerden huizen in de Belgische gevangenissen op 1 april dit jaar. Dat is een absoluut record.

Een al te snelle conclusie zou kunnen volgen: laten we dan maar nog wat extra nieuwe gevangenissen bijbouwen!

Zes jaar geleden was dit inderdaad de reactie op de stijgende gevangenisbevolking op dat moment. Op 18 april 2008 keurde de regering het *Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden* goed. Dit plan voorzag de uitbreiding van de gevangenis capaciteit, en ook een vernieuwbouw van een aantal oude afgeleefde gevangenissen. Door te investeren in nieuwe gevangenissen wilde men een einde maken aan de negentiende-eeuwse toestanden waarin heel wat gedetineerden moesten verblijven. (Onder minister Turtelboom werd hier nog een luik 2012 – 2016 aan gebreed, met nogmaals nieuwe plannen voor gevangenissen.)

Vertegenwoordigers van de administratie FOD Justitie presenteerden fier hun plannen van nieuwe gevangenissen, die leken op 'moderne versies' van de Ducpétiauxgevangenissen; was dit model uiteindelijk niet het beste dat in België ooit bedacht was? De kritische reactie van architecten en criminologen was ook dat de gepresenteerde plannen wel heel erg leken op de oude Ducpétiauxgevangenissen! Stapelhuizen van mensen, ster-vormig, vleugels rond een panoptisch centrum, eenzame opsluiting – soms 22 op 24 uur, precies het model dat in de 19^{de} eeuw geconcipieerd werd. (Toegegeven: nu met meer leslokalen, en een modernere vormgeving.)

In een eerder artikel in Oikos in 2009 formuleerden we kritiek op dit *Masterplan* van april 2008. We vonden het onbegrijpelijk dat enkele jaren na de goedkeuring van de *Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden* NIET werd nagedacht over nieuwe concepten voor de gevangenis, die een expressie in steen en in architectuur van de nieuwe wet zouden zijn. We verwezen naar *good practices* in het buitenland in Oostenrijk, Noorwegen en Denemarken – waar we voorbeelden van andere gevangenissen gezien hadden. Nu in de 21^{ste} eeuw gevangenissen bouwen volgens het Ducpétiauxprincipe zou betekenen dat nog voor de eerste gedetineerden de nieuwe gevangenissen zouden betreden, deze al verouderd zijn. Ducpétiauxgevangenissen zijn achterhaald, vonden wij toen, we hebben als het ware Dupontgevangenissen nodig, naar Professor Lieven Dupont – die het ontwerp voor de nieuwe *Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden* had geschreven.

Een korte reflectie over de Belgische geschiedenis van de strafuitvoering

In de vorige paragraaf beweerden we dat Ducpétiauxgevangenissen niet van deze tijd zijn. Hiermee willen we niets negatiefs over Edouard Ducpétiaux zeggen. In zijn tijd was hij immers een visionair. Na het ontstaan van België in 1830, toonde de jonge natie zich aan de wereld door een zeer progressieve grondwet te schrijven. Ook wat de strafuitvoering betreft, wilde de jonge staat België van meet af aan moreel hoogstaande normen naar voor schuiven. Voor het parlement ontvouwde Edouard Ducpétiaux zijn grote en radicale hervormingsvoorstellen. De onhygiënische kerkers waar gevangenen verzameld werden, al dan niet aan de muur geketend, werden afgeschaft. Ook lijfstraffen en de doodstraf werden afgeschaft. In plaats daarvan kwam de eenzame opsluiting: slechts een onderwijzer en een aalmoezenier zouden langskomen om de gevangene tot inkeer te brengen.

Het panopticonidee van Bentham vond definitief zijn weg naar de strafuitvoering: vanuit één centraal punt konden verschillende vleugels in de gaten gehouden worden. Deze stervormige cellulaire gevangenissen die in die negentiende eeuw gebouwd werden, waren op dat moment visionair en progressief. En ze gingen eeuwen mee, ze bepalen het beeld van de detentie tot op de dag van vandaag in de 21^{ste} eeuw. Nog steeds worden de Ducpétiauxgevangenissen gebruikt.

Het was nochtans een radicale gedachte. Een Ducpétiauxgevangenis was een heel bijzonder bouwwerk waarin de crimineel op zichzelf werd teruggeworpen, in eenzame afzondering. Men veronderstelde in die tijd dat het de samenleving was, die de gedetineerde tot de misdaad verleidde. Daarom: eenzame opsluiting, en vermijden dat gedetineerden met elkaar in contact kwamen. In de kapel werden individuele chambrettes gebouwd. De gedetineerde had oogcontact met de priester, maar niet met medegedetineerden! Bevrijd van de slechte invloeden van zijn - promiscue - omgeving zou de gedetineerde na zijn straf, tot inkeer gekomen, als een beter mens terug de maatschappij betreden.

Intussen weten we beter. Op z'n eentje, geïsoleerd in z'n cel, wordt de gedetineerde niet een beter mens. Vandaag beseft iedereen: de mens is een

Een Ducpétiauxgevangenis was een heel bijzonder bouwwerk waarin de crimineel op zichzelf werd teruggeworpen, in eenzame afzondering. Men veronderstelde immers dat het de samenleving was, die de gedetineerde tot de misdaad verleidde.

door en door sociaal wezen. In de *Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden* wordt uitdrukkelijk gestipuleerd:

- dat de gemeenschappen en gewesten voor de opgesloten gedetineerden hulp- en dienstverlening moeten organiseren: onderwijs, culturele initiatieven, sport en beweging, welzijn, (geestelijke) gezondheidszorg, toeleiding naar werk;
- dat de volgende principes oriënterend moeten zijn: normalisering, responsabilisering, participatie;
- dat gedetineerden weliswaar opgesloten worden, hun bewegingsvrijheid wordt beperkt, maar dat ze burger blijven met rechten;
- dat detentieschade zo veel mogelijk vermeden moet worden;
- dat de doelstellingen van de vrijheidsstraf zijn: het herstel van het door het misdrijf aan de slachtoffers aangedane onrecht, de rehabilitatie van de veroordeelde en de geïndividualiseerde voorbereiding van zijn re-integratie in de vrije samenleving.

Wie onbevangen stil staat bij deze principes ziet een beeld opdoemen van een *re-integratieve* gevangenis, gericht op de buitenwereld en op wederkerig herstel: zowel ten aanzien van het slachtoffer van gepleegde misdrijven, als ten aanzien van de gedetineerde. Een gevangenis waar gedetineerden begeleid worden naar een nieuwe start in de samenleving, buiten de criminaliteit. Daarvoor wil de samenleving grote inspanningen opbrengen om de diensten en voorzieningen die beschikbaar zijn voor de burger ook binnen de muren aan te bieden. Medewerkers van Justitie en de Vlaamse overheid moeten hiervoor de handen in elkaar slaan.

Beantwoorden de nieuwste gevangenissen aan dit beeld? Recent opende in Vlaanderen een nieuwe gevangenis in Beveren de deuren; in Wallonië gebeurde hetzelfde in Marche-en-Famenne. De eerste gedetineerden nemen er momenteel hun intrek. Om de gevangenis uit te proberen, werden journalisten en medewerkers van FOD Justitie opgesloten voor een weekend. De echo's van dit experiment waren veelzeggend: velen beklemtoonden hoe hard het was om deze tijd door te maken in een cel zonder klink op de deur. Gebruikers van de gevangenis voor dat ene weekend getuigden dat het onmenselijk was dat om het kwartier het licht werd ontstoken, om te checken of de gedetineerde nog aanwezig was. Omdat er even gewacht moest worden op de wandeling, gingen sommige verantwoordelijken van FOD Justitie, voor even gedetineerd, door het lint, en vernietigden uit baldadigheid een volleybalnet. Iemand uit Finland uitte zijn verbazing dat het hier niet ging om een 'superbeveiligde gevangenis' voor de meest gevaarlijke gedetineerden, maar een doorsneegevangenis...

Ondertussen weten we dit: de hulp- en dienstverlening van de Vlaamse overheid zal maar in minimale vorm aanwezig zijn in Beveren. Een beleidsmedewerker en Justitieel Welzijnswerk komen er wel, maar de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Sport hebben geen extra middelen voor de hulp- en dienstverlening in Beveren uitgetrokken.

In de media wordt wel luid verkondigd, bij de opening van Beveren, dat elke gedetineerde een computer op de cel zal hebben, zodat hij op de *Prisoncloud* zal kunnen surfen. Dit betekent: langer op cel, minder contact met en bewegingen onder begeleiding van

penitentiaire bewakingsassistenten! De focus is dus zoals vanouds vooral gericht op controle, beveiliging en risico's vermijden. Gevangenisarbeid is in Beveren maar beperkt aanwezig, hulp- en dienstverlening ook. Je weet dus op voorhand dat vele gedetineerden 22 u op de 24 u op hun cel zullen verblijven. (Als ze niet naar de wandeling willen of durven: 24 u. op 24 u. op cel.)

Met andere woorden: dit gevangenismodel beantwoordt werkelijk NIET aan het beeld dat opdoemt in het hoofd van de lezer van de *Basiswet*: een gevangenis waarbij de gedetineerde begeleid wordt naar een leven buiten de criminaliteit na detentie. Hoewel destijds, bij de lancering van het *Masterplan*, de minister van Justitie Stefaan De Clerck een uitnodigende hand uitstak naar iedereen om 'mee na te denken' over het vraagstuk van de 'bouw van nieuwe gevangenissen', opdat er een maatschappelijk debat zou kunnen ontstaan, heeft zijn administratie het ontwerp en de bouw van een traditionele Ducpétiauxgevangenis doorgeduwd. In een interview met *Orde Van de Dag* stelde minister van Justitie Stefaan Declerck nog: 'We moeten durven zoeken naar nieuwe modellen van detentie!' Zeer expliciet zei de minister:

Hoewel minister van Justitie Stefaan De Clerck destijds een uitnodigende hand uitstak naar iedereen om 'mee na te denken' over het vraagstuk van de 'bouw van nieuwe gevangenissen' heeft zijn administratie het ontwerp en de bouw van een traditionele Ducpétiaux-gevangenis doorgeduwd.

'Het is niet zozeer aan mij nu om te zeggen: 'Dit wil ik.' Ik heb ik elk geval wel duidelijk gezegd: 'Ik stap af van wat er aanvankelijk in de lastenboeken stond, dat het opnieuw Ducpétiauxgevangenissen moeten zijn.'

Helaas. ministers komen en gaan; de administratie blijft doorgaan. De gevangenis van Beveren is wel degelijk een Ducpétiauxgevangenis in een nieuw kleedje.

De forensisch filosoof Rein Gerritsen stelt de volgende vraag in zijn boeken:

'Hoe konden onze gevangenissen verworden tot hogescholen voor criminaliteit, tot plekken waar we onze geesteszieken wegstoppen, waar gedetineerden systematisch worden getreiterd en waar ieder perspectief op een normaal burgerleven als sneeuw voor de zon verdwijnt?'

Zal het soort gevangenis dat nu in Beveren openging andere effecten ressorteren? We vrezen van niet.

Wat nodig is, is immers een even radicale gedachte als destijds. *Out of the box denken*. Niet méér van hetzelfde, maar iets anders!

Naar een andere vorm van 'detentie'

Op 29 oktober 2009 organiseerde De Rode Antraciet vzw (www.derodeantraciet.be) naar aanleiding van haar lustrum een symposium *De gevangenis van de 21ste eeuw*. Hans Claus, gevangenisdirecteur van Oudenaarde lanceerde daar voor het eerst het idee van 'de huizen', een nieuw gevangenisconcept – dat misschien beter dan de nieuwste

gevangenissen de titel van ‘gevangenis voor de 21ste eeuw’ mag dragen. In het nummer van *Orde van de dag*, dat in die periode verscheen, schreef hij het stuk *De huizen, een concept voor de Belgische gevangenis van de 21^{ste} eeuw*. En toen minister De Clerck in een toespraak in de gevangenis van Oudenaarde aankondigde dat voor Brussel gedacht werd aan een gevangenis voor 1000 gedetineerden, repliceerde Hans Claus in de media dat de minister beter 100 huizen zou kopen. Zo ontstond het voor iedereen indenkbare beeld van een kleinschalige, gedifferentieerde detentie.

Met het concept ‘de huizen’ en de droom van ‘een meer gedifferentieerde strafuitvoering’ klopte Hans Claus aan bij de Liga voor Mensenrechten. De Liga engageerde zich om het concept verder uit te werken en mee te dragen. Ten slotte werd een vzw De Huizen gecreëerd, waarbinnen verschillende werkgroepen met professionals uit verschillende disciplines aan de slag gingen.

Het concept van ‘de huizen’ rijmt met het tijdsbeeld. De industriële samenleving, waarin de grootschalige gevangenis ontstond, behoort stilaan tot het verleden. De dag van vandaag ontstaan kleine, wendbare, op voortdurende innovatie gerichte bedrijfjes. Deze maken gebruik van bijna ongelimiteerde, globale communicatiemogelijkheden.

Maatschappelijke problemen (psychiatrie, armoede, jeugdbescherming...) worden nu niet meer op uniforme, institutionele wijze aangepakt. Er is sprake van ‘vermaatschappelijking’, er ontstaat maatwerk, individuele benaderingen...

Ook de post moet zichzelf herstructureren, omdat veel communicatie nu per e-mail, per sms en per chatbox verloopt. En recent berichtten de media dat de sector van de taxi's onder druk staat, nu Uber via jouw smartphone jou als klant in verbinding brengt met een vervoersmiddel. Aanvankelijk nam de Brusselse minister van Mobiliteit Brigitte Grouwels het voor de sector op, tot ze een sneer kreeg van de Europese Commissaris Neelie Smit-Kroes dat ze conservatief was: alle sectoren moeten mee in de ontwikkelingen van de sociale media. Voorzieningen die nu ontstaan, zijn ingebed in sociale media en vervlochten in het maatschappelijk weefsel.

Het is niet meer dan logisch dat de strafuitvoering en de detentie mee moeten gaan met deze ontwikkelingen in de laatmoderne samenleving waarin we zitten. Deze wereld stelt andere verwachtingen aan mensen. Wanneer iemand de sociale codes doorbreekt, mag en moet straf volgen – maar liefst in het verlengde van die verwachtingen! Wie onverantwoordelijk was, moet verantwoordelijk worden!

Een woordje uitleg: een belangrijke verwachting de dag van vandaag is dat elke persoon zijn verantwoordelijkheid opneemt inzake zijn eigen ontwikkeling, zijn ontplooiing, zijn keuzes... Wanneer een individu onverantwoordelijk handelt, maatschappelijke grenzen doorbreekt en als straf een ‘tijd’ moet zitten is het wat vreemd dat hij niet langer wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid. Meer zelfs: hij is voor niets nog verantwoordelijk, er wordt voor hem gedacht, hij heeft alleen nog bevelen en instructies op te volgen... Gehoorzaamheid, discipline, uniformiteit

Wanneer een individu onverantwoordelijk handelt, maatschappelijke grenzen doorbreekt en als straf een ‘tijd’ moet zitten is het wat vreemd dat hij niet langer wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid. De verwachtingen van de buitenwereld en deze ‘binnen de muren’ zijn contradictorisch.

worden opgelegd. Geef toe: de verwachtingen van de buitenwereld en de verwachtingen ‘binnen de muren’ zijn contradictorisch.

In de visie van De Huizen wordt gestreefd naar een meer consistente aanpak. En het blijkt dat veel mensen, gewone burgers, sympathie hebben voor deze gedachte. Eenvoudig gezegd: in plaats van mensen die over de schreef gaan op te sluiten, en er verder nauwelijks naar om te kijken – behalve als het gaat om controle, disciplineren en het vermijden van ontsnappingen - komt er een persoonlijke benadering, een systematische opvolging en een coaching van gedetineerden met het oog op een herintrede in de samenleving. Vraag sociale wetenschappers van om het even welke discipline (psychologen, sociologen, architecten, filosofen) wat wellicht het meeste kans heeft om recidive of terugval in de misdaad te voorkomen... Ze zullen allen voor de tweede aanpak kiezen. Hieronder proberen we het concept systematisch uit de doeken te doen.

De visie van ‘De Huizen’: naar een duurzame penitentiaire aanpak!

In onze visie moet de Belgische detentie hervormd worden op basis van drie principes: kleinschaligheid, differentiatie en nabijheid.

In onze visie moet de Belgische detentie hervormd worden op basis van drie principes: kleinschaligheid, differentiatie en nabijheid.

Kleinschaligheid

Er zijn een vijfendertigtal grote tot zeer grote gevangenissen in België (en de bouw van nog meer grote gevangenissen zit in de *pipeline*); op termijn worden deze vervangen door honderden kleine detentiehuisen. Zij zijn georganiseerd per streek. Er wordt gekozen voor een gedifferentieerde aanpak: binnen één streek worden alle penitentiaire programma's ontwikkeld (van gesloten tot open, van basisprogramma tot intensieve intramurale begeleiding).

Elke gedetineerde krijgt een Individueel Planbegeleider die zijn detentie- en reclasseringsplan opvolgt doorheen alle stadia.

Dit vermijdt het stigma van de stereotiepe gevangenis en laat toe flexibeler en soepeler in te spelen op individuele noden.

Differentiatie

De detentiehuisen verschillen van elkaar op vlak van beveiliging, detentie-invulling en begeleiding.

Van bij de veroordeling wordt een Oplossingsplan (detentie- en reclasseringsplan) geschreven, door de gedetineerde zelf in nauw overleg met zijn begeleider. Dit plan tekent onder meer een parcours uit, doorheen verschillende types van detentiehuisen. En meteen wordt ook de reclassering voorbereid.

Dit stimuleert de ontwikkeling en de verantwoordelijkheid van gedetineerden en samenleving naar zichzelf, elkaar en de slachtoffers.

De detentie kan zo beter aansluiten op het leven van de gedetineerde.

Nabijheid

De detentiehuisen sluiten aan op hun buurt. Zij spelen vanuit de herstelgedachte een economische, sociale of culturele rol in hun omgeving. Vanuit de normaliseringsgedachte maken ze gebruik van hulp- en dienstverlening uit de directe omgeving om de individuele plannen uit te voeren.

Dit stimuleert de wederzijdse betrokkenheid en verantwoordelijkheid van gedetineerden én de samenleving. Voor de hulp- en dienstverlening vanuit de Gewesten en Gemeenschappen zal het een uitdaging zijn om de huidige sterk verkokerde hulp- en dienstverlening (onderwijs, welzijn, cultuur, sport, arbeid, gezondheid) te transformeren naar hulp- en dienstverlening gericht op individuele gedetineerden.

De vooraf afgebakende risicodomeinen blijven onder toezicht van justitie.

We kunnen spreken van *communitydetentie*, waarbij detentie vervlochten is in het maatschappelijk weefsel. Deze vorm van detentie sluit beter aan bij de doelen die de *Basiswet* aan detentie geeft.

Wat is precies een Detentiehuis?

De detentie grijpt plaats in van elkaar onderscheiden, kleine detentiehuisen. Om een idee te geven van de beoogde kleinschaligheid, wordt voorlopig uitgegaan van tien à vijftien gedetineerden per huis. Zij zijn gegroepeerd per streek (voorbeeld: het Kortrijkse, Zuid-Oost- Vlaanderen, het Gentse, het Leuvense, het Luikse, ...). Elke streek biedt alle detentievormen aan. Een volledig detentieverloop kan plaatsvinden in de streek waar de gedetineerde nadien zal worden gereclasséerd.

Alleen in het kader van het proefproject kunnen gedetineerden hun detentie deels in een detentiehuis, deels in een klassieke gevangenis uitzitten. Postpenitentiaire huisvesting maakt geen deel uit van dit concept, maar behoort tot de verantwoordelijkheid van de samenleving.

Een aantal van deze detentiehuisen zijn gesloten en goed beveiligd. Van die gesloten en goed beveiligde detentiehuisen is er per streek één crisisdetentiehuis, voor de inkomende gedetineerden. Van die gesloten, goed beveiligde detentiehuisen zijn er een aantal die een basisregime aanreiken. Er kan gewerkt worden, er is ontspanning en hulpverlening, er is bezoek. Zij kunnen gebruikt worden voor voorarrest en voor gedetineerden die geen individueel oplossingsplan aangingen. Een aantal andere gesloten detentiehuisen voorzien in beroepsopleiding intra muros of herbergen gedetineerden die een ander programma uit hun individueel oplossingsplan doorlopen.

Een aantal van deze detentiehuisen zijn gesloten, maar niet zwaar beveiligd. Zij herbergen gedetineerden die, volgens de bepalingen van hun individueel oplossingsplan,

begeleidingen volgen buiten de muren. Het volledige basisregime wordt binnen de muren aangereikt.

Een aantal van deze detentiehuisen zijn open. Zij bieden binnen de muren enkel woonst, bezoek en ontspanning aan. Werk, beroepsopleiding of andere programma's uit het individueel oplossingsplan gebeuren buiten de muren.

De detentiehuisen worden in de streek ingeplant, soms in het stedelijk weefsel, soms in semistedelijk weefsel, soms in het rurale gebied. Zij hebben telkens een toegevoegde waarde voor de buurt (hondenasiel, fietsenwerkplaats, sociaal restaurant, toneelzaal, kunstatelier, groentewinkel, parking, groenaanleg,...).

Gedetineerden kunnen in de loop van één detentie verschillende detentiehuisen doorlopen, volgens wat bepaald is in hun individueel oplossingsplan. De achterliggende problematiek van de gedetineerde, maar ook juridische, sociale en penitentiaire (vluchtgevaarlijkheid) criteria zullen bepalend zijn voor dit parcours.

Na de detentie volgt de reclassering, bijvoorbeeld met elektronisch toezicht. De individueel planbegeleider die het detentieplan opvolgde, zal ook het individueel reclasseringsplan opvolgen, omdat dit twee onderdelen zijn van eenzelfde oplossingsplan.

Het Oplossingsplan

Doel van elk oplossingstraject is het opbouwen van een sociaal netwerk rond de veroordeelde en het creëren van een rol voor hem binnen de samenleving. Deze twee zaken zijn immers de beste buffers tegen herval.

De veroordeelde krijgt een reclasseringsplan en een detentieplan dat daarop voorbereid is. Samen noemen we dat een oplossingsplan. De arrestfase kan gebruikt worden voor de opmaak van dit plan.

Dit plan wordt opgemaakt door de gedetineerde en de planbegeleider en wordt door de strafuitvoeringsrechter- of rechtbank goedgekeurd. Het wordt nadien voor uitvoering getekend door de directeur van de detentiestreek.

Een detentieplan gaat van bij het begin van de detentie gepaard met een reclasseringsplan. Het reclasseringsplan bepaalt op voorhand wanneer de veroordeelde het plan in elektronisch toezicht of voorwaardelijke invrijheidstelling verder zet, in het geval hij zelf de voorwaarden naleeft waartoe hij zich in het plan heeft verbonden.

De wettelijke minima voor de toekenning van elektronisch toezicht of voorwaardelijke invrijheidstelling dienen daarbij gerespecteerd te worden. Voor gedetineerden met een oplossingsplan, worden de uitgangsvergunningen en verlopen bepaald in dit plan. Wanneer hier voldoende argumenten voor zijn, kunnen deze ook voor de wettelijke minima toegekend worden. Voor gedetineerden zonder oplossingsplan, geldt inzake uitgangsvergunningen en verlopen, de regeling zoals voorzien in de wet.

De strafuitvoeringsrechtbank kan wijzigingen aanbrenge in de invulling van de detentie- en reclasseringsplannen (ander type huis, andere begeleiding of beroepsopleiding),

maar niet in de tijdsbepalingen van de toekenning van de strafmodaliteiten, tenzij de gedetineerde de voorwaarden niet naleeft, waartoe hij zich in het plan heeft verbonden. Ze doet dit slechts nadat ze door de Individueel Planbegeleider (middels zijn directeur) of door de veroordeelde is gevat.

Het detentieplan bepaalt de types van de huizen waarin de detentie achtereenvolgens zal plaats vinden, met een bepaald tijdsplan. Het detentieplan bepaalt de begeleidingen of beroepsopleidingen die moeten gevolgd worden tijdens de detentie.

Indien er geen akkoord is over het reclasseringsplan, is er toch een detentieplan mogelijk, dat de gedetineerde in de gelegenheid stelt zijn detentie zinvol in te vullen.

Wanneer het detentieplan ontbreekt, ondergaat de gedetineerde zijn detentie in een huis dat enkel in een basisregime voorziet. De strafuitvoeringsrechter of -rechtbank bepaalt dan of dit een (goed of gewoon beveiligd) gesloten dan wel open huis moet zijn.

Het personeel

Het personeelsplan is een logisch gevolg, want gebaseerd op de principes van het oplossingsplan. Het personeel in De Huizen staat immers ten dienste van het uiteindelijke doel: zinvolle detentie organiseren. Het personeel dat tewerkgesteld wordt in De Huizen moet ervoor zorgen dat het oplossingsplan gerealiseerd kan worden.

Daarom worden volgende functies voorzien in het personeelsplan:

- de portier
- de huisbegeleider
- de individueel planbegeleider
- de uit de samenleving gecontracteerde begeleider
- de directeur van de detentiestreek

De Portier is enkel voorzien in de gesloten en half open detentiehuisen. De portiersrol is altijd ingevuld, 365 dagen, alle uren van de dag en de nacht.

De Huisbegeleider is voorzien in alle types huizen. Hij waakt over de goede orde en de samenlevingsvoorwaarden. Hij is gebonden aan één huis.

De Individueel Planbegeleider is een persoonsgebonden functie. Hij volgt de veroordeelde doorheen het detentie-en reclasseringstraject. Hij functioneert over de verschillende huizen heen. Hij contracteert diensten uit de samenleving en beschikt daarvoor over budget en/of wettelijke mogelijkheden. Hij rapporteert aan de strafuitvoeringsrechtbank, maar enkel over aangelegenheden die in het oplossingsplan zijn aangeduid.

De Directeur van de detentiestreek is de hiërarchische meerdere van de drie voorgaande functies. Tevens is hij de bewaker van de wettelijk verplichte contracten met de diensten uit de samenleving, in het kader van de begeleiding en in het kader van de detentieinvulling. Hij is verantwoordelijk voor het reclasseringsoverleg (met planbegeleiders,

huisbegeleiders en gedetineerde). Afwezigheid van een van die partijen kan slechts mits schriftelijke motivatie.

De uit de samenleving gecontracteerde begeleiders (arbeidsbemiddelaars, lesgevers, psychosociale begeleiders, sociaalcultureel werkers...) werken volgens hun eigen deontologie en rapporteren niet aan de strafuitvoeringsrechtbank. Zij overleggen wel met de individueel planbegeleiders, conform de afspraken die vastgelegd zijn in een samenwerkingsakkoord.

De realisatie

Van in het begin van het project was het de bedoeling om de dingen echt te doen veranderen. Natuurlijk is het uittekenen van een coherent concept een belangrijke eerste stap, maar het is zeker nooit het einddoel geweest van het initiatief.

Vandaar dat de politieke wereld van in het begin betrokken werd. Met politici uit veel verschillende hoeken werd overleg gepleegd. Het zal uiteindelijk een politieke keuze zijn die de kar doet rollen. Hun expertise en strategische raadgevingen werden erg geapprecieerd.

De omslag van gevangenen naar detentiehuisen zal vanzelfsprekend geleidelijk dienen te gebeuren. Ook de huidige gevangenen, waar we thans zo aan verknocht blijken, hadden het in hun beginperiode overigens niet zo gemakkelijk om te concurreren met de toen gangbare lijfstraffen. In de wereld van Schuld en Boete is een conservatieve reflex eerder natuurlijk.

Het politiek besluit waar we thans op aansturen is een besluit om enkele proefprojecten op te starten met detentiehuisen. Er is door een aantal parlementairen al een resolutietekst in die zin ingediend in het Federaal Parlement.

Maar een politiek besluit, een ministerieel initiatief blijft voorlopig uit. De budgettaire krapte en het feit dat men blijft geloven dat kleine detentiehuisen wel beter, maar ook duurder zouden zijn dan grote gevangenen, houden voorlopig de eerste stap in een belangrijke en noodzakelijke evolutie tegen.

De economische logica weegt in deze tijden zwaar door en een langetermijnvisie op een efficiëntere detentie is politiek niet erg lonend. Het vergt politieke moed, de wil om voor het volk uit te lopen, zich te baseren op wetenschappelijke inzichten en vooral een goede dosis pioniers- en ondernemerszin. Vijf minuten politieke moed zullen niet volstaan.

De redenering dat differentiatie gerealiseerd kan worden in grote penitentiaire complexen, waardoor men economische schaalvoordelen zou kunnen combineren met een persoonlijke benadering van gedetineerden, is volgens ons een misvatting.

De redenering dat differentiatie gerealiseerd kan worden in grote penitentiaire complexen, waardoor men economische schaalvoordelen combineert met een persoonlijke benadering van gedetineerden, is volgens ons een misvatting.

In de inrichtingen waar men leefeenheden in plaats van cellenrijen gestapeld heeft op één domein, is gebleken dat de machtsuitoefening onzichtbaar, anoniem en bureaucratisch blijft. De schaalvoordelen werken erg nadelig voor een gedifferentieerde aanpak. De bureaucratie en de ingewikkelde personeelsadministratie van een grote gevangenis verlammen. We denken aan de gevangenis van Brugge. Daar bestaat de mogelijkheid, door de architect ingebouwd, om in de verschillende vleugels 'leefeenheden' te creëren in een min of meer open regime. Dit is echter nooit gerealiseerd. Men houdt liever de gedetineerden opgesloten in hun cel, dan ze enige bewegingsvrijheid te gunnen.

Anders dan in de psychiatrie zijn een fundamenteel wantrouwen ten aanzien van de bewoners en een mogelijk ontsnapingsgevaar ingrediënten waarmee voortdurend rekening wordt gehouden. Die angst verlamt, en maakt innovatie onmogelijk. De veiligheidsketting is maar zo sterk als haar zwakste schakel. Men heeft het aanvoelen dat men zich weinig differentiatie op het vlak van veiligheid - en bijgevolg ook op geen enkel ander vlak - kan veroorloven.

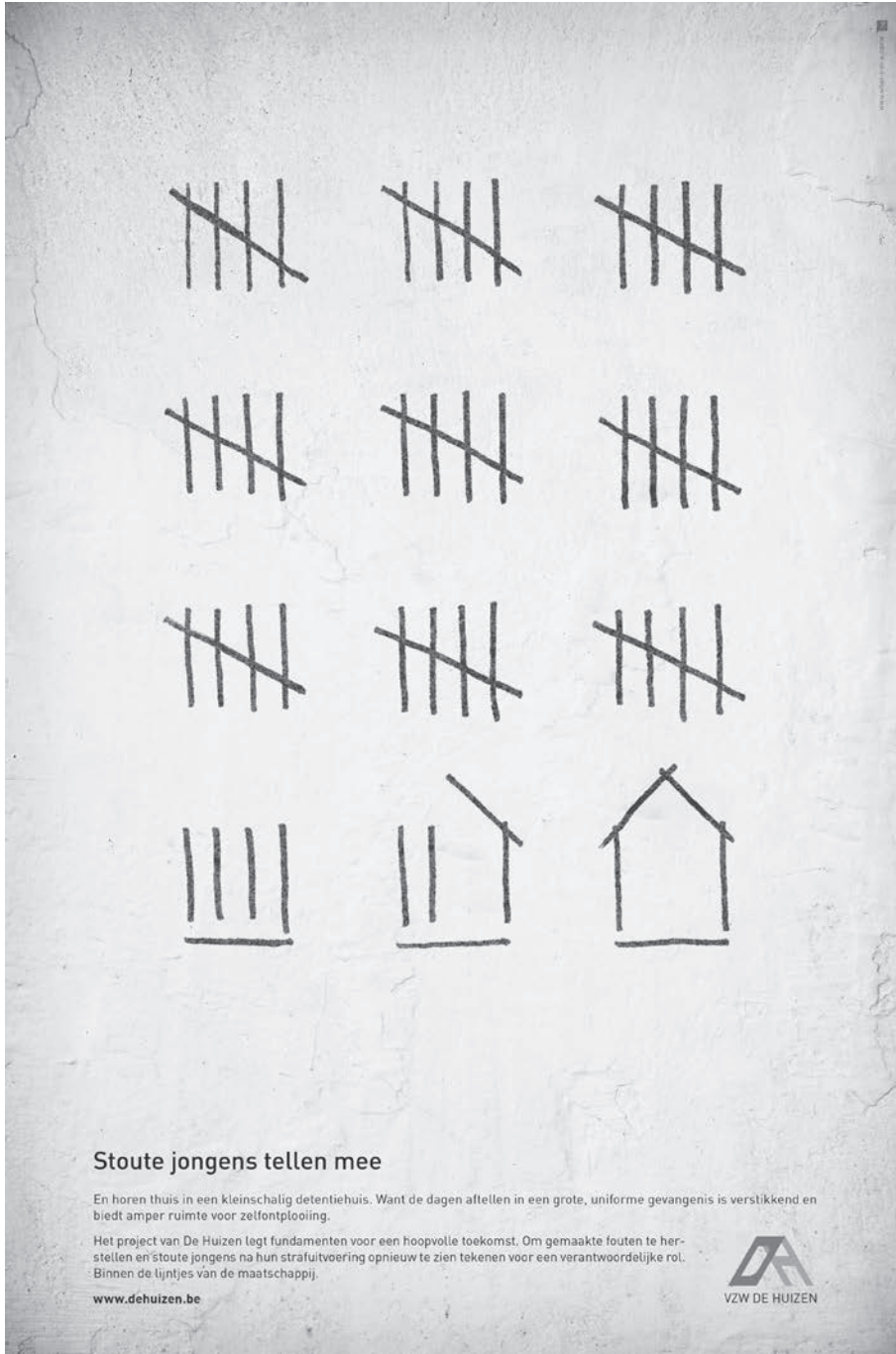
Toekomst van De Huizen?

We hopen dat het alternatief De Huizen een kans krijgt. Eerst als proefproject om de werkzaamheid van het model te bewijzen, en dan geleidelijk als een alternatief voor de 19^{de} eeuwse gevangenis die ons gevangeniswezen nog domineren. Een alternatief waar differentiëren werkelijk mogelijk is en de middelen voor veiligheid en begeleiding rationeel ingezet kunnen worden waar ze nodig zijn.

Vandaar dat De Huizen vzw steun zoekt:

- in brede lagen van de samenleving, om steun te krijgen voor dit alternatief voor gevangenisconcepten uit het verleden;
- bij beroepsgroepen als architecten, criminologen, sociale wetenschappers... om mee de contouren van dit concept in te vullen;
- bij politieke partijen: opdat ze consequent aan hun goedkeuring van de *Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden* ook de goedkeuring willen geven aan proefprojecten van De Huizen, om de transformatie van een verouderd gevangeniswezen naar een innovatief detentielandschap te realiseren.

Het project De Huizen heeft een grote weerklank gevonden, onder meer door het winnen van de Solidariteitsprijs van *De Standaard*, in september 2013. In de zomer van 2013 publiceerde De huizen een grote advertentie in *De Standaard*, om mee te dingen naar de Solidariteitsprijs. Deze advertentie verscheen nog vijfmaal, om aandacht te vragen voor het project - als prijs! *Stoute jongens tellen mee* was de slogan onder een grafisch erg sterk beeld.



© www.what-s-in-a.name

Een uitdaging voor de toekomst is de verdediging van het concept van De Huizen tegen recuperatie. In de media werd al verkondigd door de vertegenwoordiger van het gevangeniswezen, de heer Sempot, dat het open huis voor vrouwelijke gedetineerden in Haren, waar een gigantisch penitentiair complex voor 1200 gedetineerden gebouwd zal worden, een voorbeeld wil zijn van differentiatie en een proefproject om een detentiehuis te realiseren. Ook de partijen Open VLD en CD&V antwoorden op een bevraging van *Fatik* over de toekomst van detentie dat zij het open huis voor vrouwelijke gedetineerden zien als een proefproject voor een detentiehuis.

Met andere woorden: meer van hetzelfde, maar het verhaal van De Huizen gebruiken om deelprojecten te verantwoorden? Of zijn we nu te kritisch? Dit signaal geeft alleszins aan dat de boodschap van vzw De Huizen wel degelijk gecapteerd wordt in de beslissingscenakels van FOD Justitie. De uitdaging voor vzw De Huizen zal zijn om de innovatieve kijkwijze van De Huizen hardnekkig en volgehouden naar voor te schuiven!

Bio

Frederik Janssens woont in Antwerpen, in het cohousingproject de Haringrokerij. Hij studeerde Germaanse Filologie en Filosofie in Leuven. Momenteel werkt hij voor vzw De Rode Antraciet, en introduceert hij culturele projecten in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Hij is verantwoordelijk voor het gevangenisbibliotheekwerk en leesbevordering.

Literatuurlijst

- Kristel BEYENS en Frederik JANSSENS, *Gevangenissen voor de 21ste eeuw: opportuniteit of gemiste kans?*, in: *Orde van de dag*, Kluwer, Nr. 48, December 2009, Mechelen, 2009.
- Rein GERRITSEN, *Filosoof in de bajes*, ISVW Uitgevers, Leusden, 2014.
- Hans CLAUS, Kristel BEYENS, Ronny DE MEYER, Marjan GRYSOEN, Liesbeth NAESSENS, *Huizen*, Naar een duurzame penitentiaire aanpak, ASP editions, Brussel, 2013.
- Frederik JANSSENS en Kristel BEYENS, 'Nieuwe tijden, nieuwe gevangenissen', in: *Oikos*, 2009/4, nr. 51.